

яких люди виконують безпосередньо, існує ляльковий театр, де головні герої-іграшки, якими керують. Виставковий зал – приміщення для демонстрації предметів, які мають громадський інтерес. Виставкові зали повинні відповідати важливим вимогам – місткість, надійна система безпеки і протипожежної охорони, оснащення відповідним експозиційним обладнанням, транспортна доступність та ін. Первісно виставковими залами були будь-які великі споруди (палаці, манежі та ін.). Організація великих міжнародних промислових виставок у другій половині XIX ст. призвела до необхідності будівництва спеціальних виставкових залів і павільйонів. Об'єднання виставкових залів дозволило створити великі виставкові комплекси (всесвітні виставки в Парижі (1937 р.), Нью-Йорку (1939 р.), Брюсселі (1958 р.) та ін. У сфері послуг і туризму виставкові зали використовуються для проведення спеціалізованих виставок сервісного і туристського призначення, і, як правило, є об'єктами туристсько-екскурсійного показу [6].

Об'єкти етнографії, народні промисли і ремесла, центри прикладного мистецтва, технічні комплекси та спорудження є засобом розширення ресурсів для залучення туристських потоків.

Висновки. Місією культурно-пізнавального туризму є зближення народів, виховання поваги, терпимості, вивчення надбань народів та ознайомлення із звичаями та традиціями, взаєморозуміння на основі гуманітарних цінностей туризму. Атрактивність культурних комплексів визначається їх художньою та історичною цінністю, модою та доступністю стосовно місць попиту. Рекреаційні ресурси культурно-пізнавального туризму можуть бути як матеріальні (пам'ятки археології, історії, архітектури та містобудування, монументального мистецтва, музеї, заповідники тощо), так і нематеріальні (звичаї, традиції, обряди, фольклор, усна народна творчість).

1. Вишнеvsька Г.Г. Потенціал культурно-пізнавального туризму у збереженні культурної спадщини України / Г.Г. Вишнеvsька // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку : Наук. записки Рівненського держ. гуманіт. ун-ту. – 2013. – Вип. 19. Т. II. – С. 226–231.
2. Дурович А.П. Маркетинг в туризмі : учеб. пособ. / А.П. Дурович, А.С. Копанев – Мн. : Экономпрес, 1998. – 400 с.
3. Культура як фактор туристичної мотивації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vechervkarpatah.at.ua>.
4. Культурний туризм як важливий чинник соціально-культурного розвитку регіонів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tourlib.net>.

5. Лужанська Т.Ю. Туризм: історія, сьогодення та перспективи : навч. посіб. / Т.Ю. Лужанська, С.С. Махлинець, Л.І. Тебляшкіна. – К. : Кондор, 2008. – 385 с.
6. Музей, театр, виставкові зали [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org>.
7. Рекреаційно-туристичні ресурси України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://library.kr.ua>.
8. Сажнева Н.М. Рекреаційна географія та туризм : навч. посіб. / Н.М. Сажнева, І.А. Арсененко. – Мелітополь : Люкс, 2007. – 254 с.
9. Сакральна культура [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://litopys.org.ua>.
10. Українська радянська енциклопедія. У 12 т. / за ред. М. Бажана. – [2-е вид.]. – К. : Гол. ред. УРЕ, 1974–1985.
11. Цивільна та промислова архітектура [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukr-build.com>.

***

Новикова В.І., Гладченко В.О.

ПРИРОДНИЧА ТУРИСТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ: СУТЬ, НАПРЯМИ

Актуальність. Туризм перебуває у прямій залежності від якості природного середовища (чистота та екологічний стан ландшафтів, ґрунтів, водних об'єктів, лісів, пляжів, повітря). Це зумовлюється тим, що для більшості туристів оптимальним та найбільш комфортним місцем відпочинку є первозданне природне середовище, в якому відсутній (або зведений до мінімуму) шкідливий вплив на довкілля підприємств, транспортних засобів тощо.

Вивченість у науковій літературі. Питаннями дослідження окремих сторін взаємодії природи і людини під час її туристської діяльності займалось чимало науковців, зокрема й І.М. Яковенко [8], але комплексного розгляду наукової проблеми такого роду нами не виявлено, тому **мета статті** – показати особливості природничої туристської діяльності, виявивши її розмаїтість.

Виклад основного матеріалу. Пріоритети під час вибору місця подорожі змінюються від просто місць, де можна комфортно і затишно провести час, користуючись різноманітними розвагами, вигодами цивілізації, до вибору місць, де час проведений у подорожі, буде не просто використано для відпочинку, а й пізнання, корисної, необтяжливої діяльності, заняття фізичною культурою, і особливо, діяльністю, яка спрямована на захист і охорону навколишнього природного середовища. Але головною метою подорожі виступає науково-пізнавальний інтерес до навколишнього природного середовища, спостереження за ним та охорона його [7].

На туристську привабливість будь-якого регіону (території), на думку фахівців у галузі туризму, крім наявності якісної відповідної інфраструктури та проведення ефективної туристської політики, впливають такі природно-рекреаційні фактори [3]:

- сприятлива екологічна обстановка;
- наявність цікавих природних об'єктів й пам'яток;
- екологічні характеристики ландшафтів;
- наявність бальнеологічних курортів та санаторіїв;
- стан природних ландшафтів;
- особливості геологічної та геоморфологічної будови території;
- наявність рідкісних видів флори і фауни;
- наявність можливостей для полювання і рибалки;
- особливості гідрологічного режиму на території;
- наявність особливо охоронюваних природних територій;
- наявність рідкісних біоценозів та екосистем.

Природничим вважаємо такий вид туристської діяльності, що:

- 1) проходить у природному середовищі, тобто на міжпоселенській території;
- 2) використовує рекреаційні ресурси природного походження.

1. Для першого напряму природничої туристської діяльності найбільше підходить таке поширене у науковій літературі поняття, як «природно-орієнтований туризм», що охоплює різні подорожі у природне середовище, орієнтовані на дбайливе ставлення до природи, її охорону, пізнання.

Збереження природного середовища для майбутніх поколінь є одним із найважливіших завдань для всіх регіонів. Збільшення урбанізаційних процесів і, як наслідок, несприятлива екологічна ситуація, зростання природних катастроф змусили суспільство і людину звернути увагу на охорону природного середовища та взаємодію з ним. Таку можливість дають природно-орієнтовані види туризму, які набули широкого поширення у сучасному світі завдяки сильному впливу в суспільстві екологічних поглядів, політики охорони природи, загострення проблем навколишнього середовища, збереження біологічного різноманіття. Характерними рисами природно-орієнтованого туризму є [4]:

- наявність дикої природи, екологічно чистої території, малоосвоєного середовища, недоторканих природних комплексів;
- екологічна орієнтація та сприяння охороні природи;
- збереження соціокультурного середовища та сприяння інтересам місцевих жителів;
- отримання нових знань про природу та навколишній світ;

- можливість здійснення як в організованій, так і в самодіяльній формі;
- ефективний вид природокористування;
- сприяння збалансованому розвитку.

Зважаючи на зазначене, природно-орієнтований туризм – сукупність форм, видів, способів відпочинку та подорожей, які здійснюються в природне середовище, головною перевагою для якого є малозайманість / недоторканість природи або її компонентів, а метою перебування в природному середовищі є отримання нових вражень, позитивних емоцій від спілкування з природою та пізнання і вивчення її [4].

Природні комплекси та їх складові у незміненому (первозданному або близького до цього) стані зберігаються у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ) України. Але не всі категорії ПЗФ можуть застосовуватись у рекреаційній діяльності, адже лише в деяких із них наявні подібні аспекти. Для здійснення рекреації підходять тільки такі природоохоронні об'єкти, як національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, пам'ятки природи, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, дендрологічні парки, ботанічні сади, зоологічні парки [5] (рис. 1).

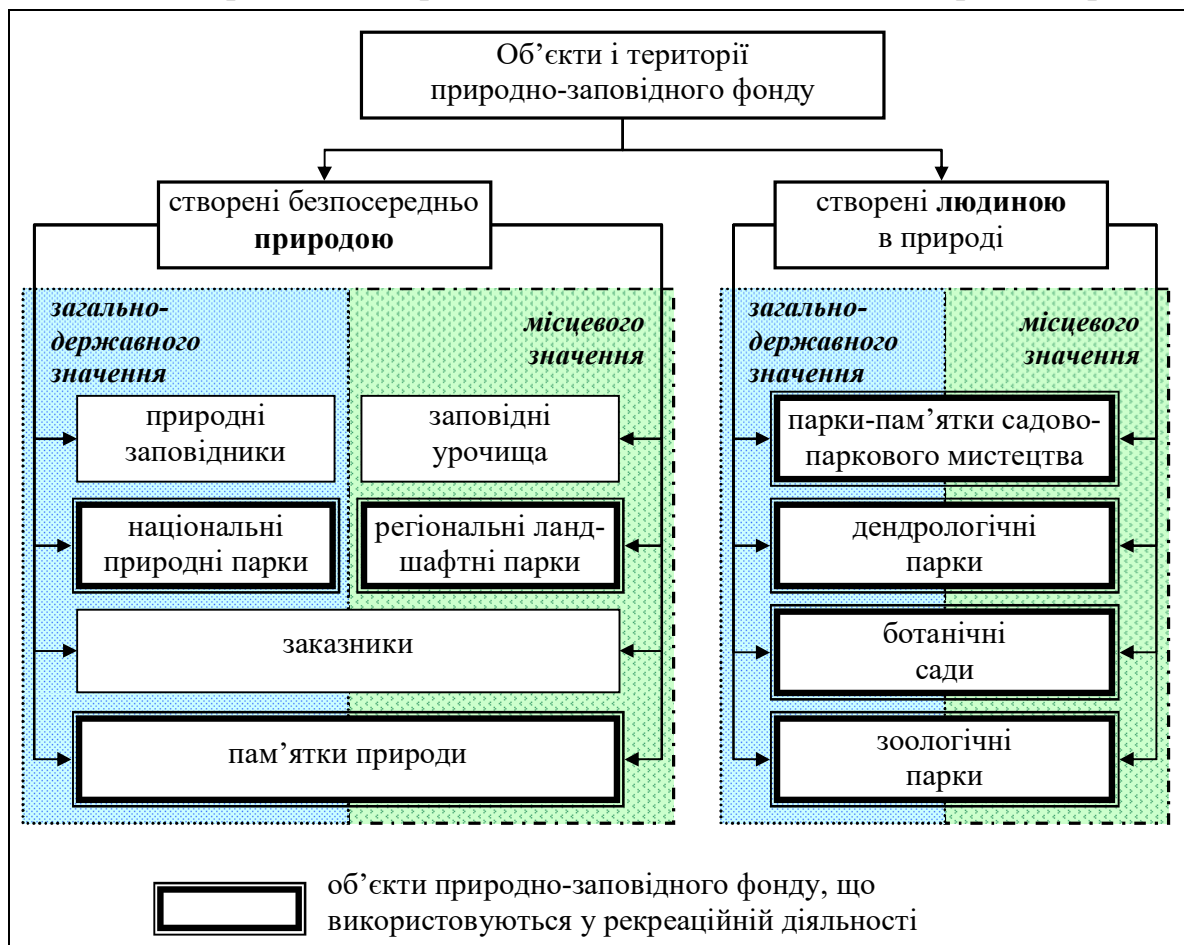

Рис. 1. Використання об'єктів природно-заповідного фонду в рекреаційних цілях (В.І. Новикова, 2016) [5]

Рекреаційна діяльність у межах територій та об'єктів ПЗФ України згідно із [1] може здійснюватися за кількома напрямками (рис. 2).

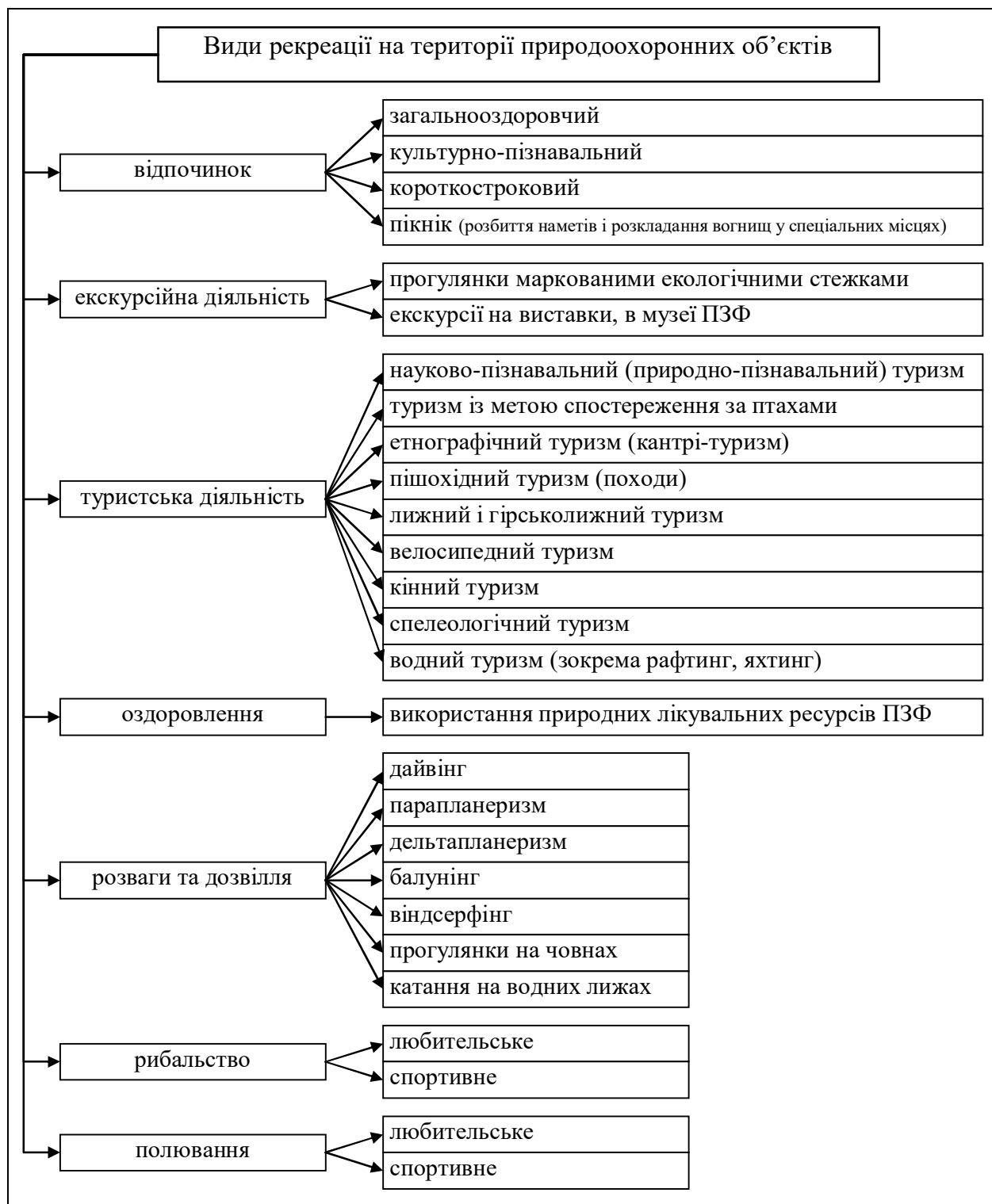

Рис. 2. Види рекреаційної діяльності у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду (В.І. Новикова, 2016) [5]

Крім цього, можливе таке варіативне рекреаційне використання об'єктів ПЗФ, зважаючи на ступінь суворості їх заповідного режиму, площу території, особливості всього природного комплексу й окремих його складових:

- використання природних лікувальних ресурсів ПЗФ;
- екскурсії на виставки, в музеї ПЗФ;
- загальнооздоровчий відпочинок;
- культурно-пізнавальний відпочинок;
- любительське і спортивне полювання;
- любительське і спортивне рибальство;
- природно-пізнавальний туризм;
- прогулянки маркованими екологічними стежками;
- прогулянки на човнах;
- туризм із метою спостереження за птахами;
- яхтинг.

У природному середовищі зазвичай проходять і всі активні види туристської (ширше – рекреаційної) діяльності. Якщо їх розглядати по сферах Землі, то можна виділити ті, що відбуваються у [2]: а) **літосфері**: на землі (по земній поверхні): пішохідний, гірський, альпінізм, скелелазіння, лижний, гірськолижний, велосипедний, кінний; під землею: спелеологічний; б) **гідросфері**: на воді: водно-спортивний, рафтинг, каякінг, каноїнг, катамаранінг, вітрильний, серфінг, віндсерфінг; у воді (під водою): дайвінг; в) **атмосфері**: у повітрі: парашутизм, парапланеризм, дельтапланеризм, кайтінг.

2. Рекреаційні ресурси природного походження можуть використовуватися, перш за все, у лікувально-оздоровчій (лікувальні природні чинники: мінеральні води, лікувальні грязі, лікувальний клімат) і природно-пізнавальній туристській діяльності.

Із назви природно-пізнавального туризму випливає, що він спрямований на вивчення, спостереження, дослідження, пізнання природних комплексів і компонентів природного середовища (на противагу культурно-пізнавальному, що передбачає ознайомлення із історико-культурними пам'ятками й об'єктами, створеними людиною).

Відвідування природних об'єктів пред'являє особливі вимоги до туристської інфраструктури. Наприклад, гейзери повинні бути обгороджені леерами, прокладені стежки з настилами (Долина гейзерів на Камчатці). Для огляду лежищ морських звірів роблять закриту галерею для підходу туристів і оглядову вежу. Водоспади обладнують оглядовими майданчиками з леерами, канатними дорогами (Ніагарський водоспад). До пізнавального туризму відноситься обліт мальовничих територій, наприклад, гірських або вулканічних районів, потужних каньйонів (каньйон річки Колорадо в США – Великий Каньйон) [6].